

رابطه علیت در مسؤولیت کیفری

زهرا امینی

www.ketab.ir

سرشناسه	: امینی، زهرا، ۱۳۶۸ -
عنوان قراردادی	: ایران، قوانین و احکام. Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: رابطه علت در مسئولیت کیفری/زهرا امینی.
مشخصات نشر	: تهران: دادبخش، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۵ص.
شابک	: 978-622-7194-52-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه، ص. ۱۴۹ - ۱۵۳.
موضوع	: تسبیب (حقوق جزا) -- ایران
موضوع	: Causation (Criminal law) -- Iran
موضوع	: تسبیب (فقه)
موضوع	: Causation (Islamic law) *
موضوع	: مسئولیت جزائی
موضوع	: Criminal liability
رده بندی کنگره	: KMH۳۸۵۱
رده بندی دیویی	: ۵۵۰۴/۳۴۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۴۷۷۵۷۹

عنوان کتاب:	رابطه علت در مسئولیت کیفری
ناشر:	دادبخش
مؤلف:	زهرا امینی
چاپ اول:	پاییز ۱۴۰۰
شمارگان:	۵۰۰ جلد
شابک:	۹۷۸ - ۶۲۲ - ۷۱۹۴ - ۵۲ - ۴
قیمت:	۴۸,۰۰۰ تومان

تهران، میدان انقلاب، کارگر شمالی، کوچه رستم، پلاک ۲۱
۰۲۱ - ۶۶ ۴۸ ۹۳ ۰۵ - ۶۶ ۴۶ ۲۸ ۵۶

dadbakhshlaw@gmail.com

حقوق این کتاب برای ناشر محفوظ است.

پیشگفتار

با توجه به تعاریف زیادی که پیرامون اصل علیت بیان شده است چه از سوی فلاسفه غرب و چه فیلسوفان اسلامی درمی‌یابیم که اصل علیت رابطه ضروری میان پدیده‌ها را بیان می‌کند. تصور متعارف از علیت حاکی از وجود دو عنصر در آن است. یکی علت و دیگری معلول. یعنی در واقع‌ای که رخ می‌دهد چیزی به نام علت باعث تحقق چیز دیگری به نام معلول می‌شود. که علت در این رابطه نقش فاعلی و ایجادکننده دارد، چه به صورت علت تامه و کامل باشد و چه به صورت ناقصه. اگر تحقق معلول به طور تام وابسته به علت باشد در این صورت علت باید علیت تامه و کامل باشد، یعنی تمام هستی و واقعیت معلول وابسته به علت است. اما اگر علت تنها بخشی از شرایط تحقق معلول را فراهم آورد در این صورت علیت او علیت ناقصه و معد خواهد بود، که این علت در واقع زمینه‌ساز تحقق معلول بوده است نه واقعیت بخش آن. با توجه به این مطالب باید بررسی نمود که رابطه‌ای که بین علت و معلول وجود دارد یک رابطه ضروری است و علت مورد نظر وجوب‌دهنده و هستی‌بخش وجود معلول است و یا اینکه چنین چیزی در کار نیست و معلول هیچ‌گونه هستی را از ناحیه علت دریافت نمی‌کند. در این باب فیلسوفان اسلامی و فلاسفه غرب با توجه به اختلاف نظرهای بسیار در نهایت به این نتیجه می‌رسند که علیت یک مفهوم ذهنی محض نیست و قابل صدق بر امور خارجی هستند، ولی این گونه مفاهیم به تأمل عقلی و

مقایسه پدیده‌های خارجی با یکدیگر نیاز دارد. علیت را در حقیقت به عنوان توالی علت و معلول قابل تعریف می‌دانند، نه به عنوان یک مفهوم مستقل، بلکه از طریق مشاهده و اتصال مکرر آن دو موجب اطلاق رابطه علی بر آنها خواهد بود.

در کتاب‌های فقهی، قریب به مفهوم علیت، لفظ سبب و در مبحث موجبات ضمان لفظ تسبیب را به کار برده‌اند. در کتب فقهی سبب امری تعریف شده است که به طور غیر مستقیم و با واسطه منجر به صدمه و زیان می‌شود و مستقیماً به آن منتهی نمی‌گردد. به دیگر سخن امری است که زمینه تأثیر علت را فراهم می‌کند و مستقیماً و فی نفسه موجب جنایت و خسارت نمی‌شود. اگر آنچه فلاسفه در باب رابطه علیت بیان کرده‌اند و آنچه فقها و حقوق‌دانان در تعریف سببیت گفته‌اند را بپذیریم چالش‌ها و تناقض‌های زیادی را می‌توان از رابطه علیت با سببیت در مسئولیت کیفری بیان کرد. به عنوان مثال، اغلب فقها و حقوق‌دانان رابطه علیت را امری عرفی می‌دانند در حالی که با توجه به دیدگاه فلاسفه علیت یک امر محسوس و نهائتاً عقلی است. همچنین، اغلب فقها و حقوق‌دانان در تشخیص رابطه علیت میان عوامل مختلف به معیارهای ذهنی همچون تقصیر متوسل شده‌اند، در حالی که با توجه به دیدگاه فلاسفه علیت یک امر مادی است. از سویی اگر رابطه ضروری میان پدیده‌ها را بپذیریم ضرورتاً نمی‌توانیم این رابطه را در سببیت میان سبب‌های مختلف و معلول (نتیجه) بیابیم. واز سوی دیگر در مسئولیت کیفری رفتار مجرمانه بر اثر فعل مثبت و یا ترک فعل ایجاد می‌شود، اگر قائل به فاعلیت و نقش ایجادکننده علت باشیم، می‌توانیم رابطه علیت را در فعل مثبت مشاهده کنیم، اما چگونه می‌توانیم در مسئولیت کیفری ترک فعل را بپذیریم. ترک فعل یک امر عدمی است و

عدم نمی‌تواند امر وجودی را تحقق بخشد، حال آنکه بر اساس دیدگاه معتقدان به مسئولیت کیفری تارک، ترک فعل (امر عدمی)، یک نتیجه (رفتار مجرمانه) که امر وجودی است را ایجاد کرده است. از طرفی تشخیص رابطه علیت یکی از مهم‌ترین بحث‌ها در حقوق کیفری می‌باشد و باید بررسی نمود که معیار تشخیص رابطه عرف است یا کارشناس و یا درک قاضی.

فهرست مطالب

مقدمه..... ۱۳

فصل اول: کلیات ۱۵

مبحث نخست: شناسایی مفاهیم مربوط به علیت و انواع علت..... ۱۷

گفتار نخست: شناسایی مفهوم علیت و مفاهیم مشابه..... ۱۷

بند نخست: علیت..... ۱۷

بند دوم: علت..... ۱۸

بند سوم: سبب..... ۲۱

بند چهارم: شرط..... ۲۲

بند پنجم: مانع..... ۲۶

گفتار دوم: انواع علت..... ۲۷

بند نخست: مفهوم شناسی..... ۲۷

بند دوم: موجد و مؤثره..... ۲۸

بند سوم: بسیطه و مرکبه..... ۲۸

بند چهارم: ناقصه و تامه..... ۲۹

مبحث دوم: شناسایی مفهوم ارکان جرم و اجزاء آن..... ۲۹

گفتار اول: رکن قانونی جرم..... ۳۰

گفتار دوم: رکن مادی جرم..... ۳۲

بند نخست: تعریف..... ۳۴

بند دوم: اجزاء رکن مادی..... ۳۴

- الف: جرم فعل ۳۴
- ب: ترک فعل ۳۵
- ج: نتیجه مجرمانه ۳۷
- د: رابطه علیت ۳۹
- ه: سایر اجزاء ۴۱
- گفتار سوم: رکن روانی جرم (عنصر معنوی) ۴۲
- بند اول: تعریف ۴۲
- بند دوم: اجزاء ۴۴

فصل دوم: جایگاه رابطه علیت در ارکان جرم ۵۱

- مبحث نخست: اختصاص رابطه علیت به رکن مادی جرایم مقید به نتیجه ۵۳
- گفتار نخست: اختصاص رابطه علیت به رکن مادی جرم ۵۵
- گفتار دوم: اختصاص رابطه علیت به جرایم مقید به نتیجه ۶۲
- مبحث دوم: اختصاص رابطه علیت به جرایم مثبت ۷۷

فصل سوم: تشخیص رابطه علیت ۹۳

- مبحث نخست: لزوم پرهیز از معیارهای مربوط به رکن روانی ۹۵
- گفتار اول: نظرات حقوق دانان ۹۷
- گفتار دوم: نظر فقها ۱۱۲
- بند اول: اجتماع سبب و مباشر ۱۱۴
- بند دوم: اجتماع اسباب ۱۱۹
- الف: اجتماع سبب مآذون با سبب عدوانی ۱۱۹
- ب: اجتماع اسباب متعدی ۱۲۰
۱. تساوی ضمان ۱۲۰
۲. تفصیل در ترتیب حدوث اسباب ۱۲۲

مقدمه

حقوق کیفری به عنوان شاخه‌ای از حقوق عمومی و گرایشی قابل توجه مورد توجه اندیشمندان حقوقی قرار گرفته است. مشخصه بارز آن ضمانت اجرای شدید است که در آن جرم کشف و مجرم مجازات می‌شود. فردی که در مظان اتهام قرار می‌گیرد، پس از احراز و اثبات و صحت انتساب جرم به او مجرم تلقی می‌گردد و دارای مسؤولیت کیفری می‌باشد. انتساب رفتار مجرمانه به متهم در حقوق جزا بر اساس رابطه علیت صورت می‌پذیرد. حقوق کیفری شخصی را مسؤول قلمداد می‌کند که در رفتار او و نتیجه حاصله رابطه علیت برقرار باشد. رابطه علیت به عنوان ریشه و بنیان بحث‌های فلسفی است که بسیاری از مباحث علمی از آن متأثرند. شاید بتوان گفت به لحاظ اهمیت و قدمت، علیت اولین مسأله‌ای است که فکر بشر را متوجه ساخته و او را به تفکر و اندیشه برای فهم معمای هستی واداشته است. از این رو متفکران حقوقی در حقوق کیفری رابطه علیت را به عنوان شاخصه‌ای اصلی در بحث مسؤولیت کیفری مورد مطالعه قرار می‌دهند؛ به گونه‌ای که اگر این رابطه در جرایم مختلف احراز نگردد نمی‌توان شخصی را مجرم و دارای مسؤولیت قلمداد کرد. با توجه به اهمیت و کارآمدی رابطه علیت در حقوق کیفری نگارنده بر آن است تا با بررسی و دقت بیشتر این موضوع مهم را با نگاهی جدید بررسی کرده و چالش‌هایی که در آن موجود است را مورد مطالعه قرار داده و به نتیجه مطلوب برساند.